

GESTORVENHEID

overzicht

- *introductie*
- *het bereik van het hebreeuwse werkwoord en de daarvan afgeleide zelfstandige naamwoorden*
- *de verantwoording van omze vertaling*
- *het bereik van het Nederlandse woord*
- *de vernederlandsing van het hebreeuwse werkwoord en de daarvan afgeleide woorden*
- *de gevolgen voor de betekenis*
- *de gevolgen voor het taalgebruik*
- *de gevolgen voor de theologie*

* **introductie**

Met deze in het Nederlands ongebruikelijke woordvorming (ont-)vangen we het Hebreeuwse zelfstandig naamwoord *MáWèT* (מָוֶת). Door alle vertalers wordt dit woord vertaald met 'de dood'; in het Duits: der Tod; in het Engels: the death; in het Frans: la mort. De woordenboeken (GB en KB, THAT, ThWAT) vermelden drie betekenissen:

- de dood, voor de meeste teksten in het OT;
- het dodenrijk, voor slechts enkele teksten;
- het dodelijke in een paar andere teksten.

Wie concordant en idiolect probeert te vertalen, heeft met het Hebreeuws een probleem. Want dit zelfstandig naamwoord is een afleiding van een werkwoord *MuWT* (מוֹת), dat algemeen met 'sterven' wordt vertaald. Alleen A Koster in zijn *Woord voor Woord* vertaling kiest consequent voor 'dood gaan'. In het Nederlands hebben we twee begrippen nodig: 'dood' en 'sterven'. Dat is ook zo in het Duits, maar niet in het Engels (death en to die) en het Frans (mourir en la mort). Vanwege de concordantie moet hier tussen in de vertaling worden gekozen. Maar ook vanwege het bereik van de Hebreeuwse woorden in vergelijking met dat van de Nederlandse woorden moet er gekozen worden. Meerdere Oudtestamentische wetenschappers vermelden met nadruk, 'dasz das Hebr. מָוֶת - מוֹת und das Deutsche Tod ein verschiedenes Bedeutungsspectrum haben' (o.a. Hans Wildberger in *Biblische Kommentar X2 S.967*). G. von Rad wijst er op, dat dit woord 'spricht von einer Glaubenserfahrung . . . Schwachheit, Krankheit . . . sind schon einde Art von Tod' (Theol A.T S.400). Zwak zijn, gevangenschap etc zijn vormen van 'sterben'.

Het Nederlandse woord duidt een bepaalde levensvorm aan, die na korte of lange tijd eindigt in 'gestorvenheid'. De dood wordt geconstateerd en is niet verbonden met een tijdsduur. De dood is een toestand, maar de dood is in het Nederlands ook een begrip dat gepersonifieerd kan worden. Treffen we zo'n personificatie ook in bijbels Hebreeuws aan?

De hoorweg van מוֹת / MuWT

In de Nederlandse vertaling horen we dus steeds twee woorden: sterven en dood (gaan). Maar uit de

*Hebreeuwse teksten blijkt dat alle nadruk op het WERKwoord ligt: sterven is iets wat een mens of een dier **doet!** Wat dat betekent voor het verstaan van deze Hebreeuwse teksten - en dus ook van de Greikse teksten van het Nieuwe Testament, gaan we in de volgende paragrafen na.*

het bereik van het Hebreeuwse woord

Het WERKWOORD

De **Qal-vervoeging** komt verreweg het meeste voor. Onze hoorweg begint bij Gen.2:17: op de dag dat jij eet (daarvan - van de boom der kennis in de hof van Eden) te sterven ben jij aan't sterven. Meestal wordt hier het werkwoord met futurum vertaald 'zul jij sterven'; de infinitief die eraan vooraf gaat wordt als een versterking opgevat: zul jij zeker sterven (de SV vertaalt dan "zult gij de dood sterven"). Maar de werkwoordsvorm drukt geen toekomstig sterven uit; wie eet van deze boom krijgt niet te horen dat hij ergens in de toekomst dood zal gaan, maar zo iemand is aan't sterven (is een sterven aan het sterven). De volgende tekst is

Gen.3:3, in de SV aldus vertaald: ". . . gij zult daarvan niet eten, noch die aanroeren, opdat gij niet sterft"; letterlijker: ". . . niet aan't eten zijn jullie vandaan-van hem; en niet zijn jullie aan't tasten op hem, afwendend dat jullie aan't-sterven zijn." Eten van de boom des kenins is dus stervende zijn. Eten c.q. kennen van (= je diep inwerken in de tegenstelden goed en kwaad) doet een mens (een roodling, een aardenrode) sterven. Wanneer we de hoorweg vervolgen, lezen we steeds over mensen-die-sterven. Zo lezen we in Gen.5 over de 'oudvaders' dat (SV) ". . . zo waren alle de dagen van . . . (Adam, Seth, Enos enz) die hij leefde, . . . jaar; en hij stierf". Hier vertalen: en hij was dood, staat onze taal niet toe. Precies gehoord zou die vertaling immers betekenen dat hij al die 930 jaar die hij leefde ook nog dood was geweest. Leven en sterven staan dus in een totaal andere verhouding tot elkaar dan leven en dood; dat is zo in het Nederlands en dat is al helemaal zo in het bijbels Hebreeuws. Dood duidt de ontkenning van leven aan. Je zou het zo kunnen zeggen: aan dood(gaan) sterf je en word je - uiteindelijk - een gestorvene, d.w.z. iemand die gestorven heeft, die dit heeft doorgemaakt. Wie met dit inzicht de hoorweg vervolgt gaat de zo 'eigen- aardige' manier van zeggen over het thema 'sterven' en 'dood' verstaan.

In Gen.25:8 lezen we: (SV) "en Abraham gaf den geest en stierf in goede ouderdom". Deze manier van zeggen is de vertalers opgevallen, maar ze hebben de strekking niet begrepen. Het lijkt er op dat tweemaal hetzelfde wordt gezegd. Daarom vertaalt de NB "en hij ontsliep" en draait de NBV de woordvolgorde om: "En hij stierf in gezegende ouderdom en na een lang leven blies hij de laatste adem uit." Het eerste werkwoord (GuWNg / גרע) wordt in de lexica met 'verscheiden', 'ersterben'(GB, KB), maar in de meeste vertalingen met 'de geest geven'(SV) of 'de (laatste) adem uitblazen'. In de LXX hebben de vertalers (omstreeks 200 v.Chr.) voor het Griekse 'ekleipoo'(εκλειπω) gekozen, dat gebruikt wordt voor allerlei processen die ophouden. De twee in deze teksten gebruikte Hebreeuwse woorden zijn dus geen volstreekte synoniemen en dit een pleonasme noemen doet de tekst onrecht (zoals trouwens meestal). Wij kiezen hier voor 'uitblazen' Hier klinkt het Hebreeuwse werkwoord als 'een gestorvene zijn' en dat spoort met wat

meer Hebreeuwse werkwoorden laten horen: het porces + het eindresultaat. Zo is er n werkwoord adt zowel 'opstijgen'(op een paard of een wagen) en 'wegrijden' betekent. Sterven is dan sterven als het tot gestorven zijn komt. Het part. MéT (מָת) betekent volgens de lexica daarom zowel stervende als gestorven(GB en KB 'tod').

Iedereen sterft zelf, ook als hij waardoor dan ook fataal getroffen wordt (ziekte, een harde slag, steniging etc) sterft zelf en daarom wordt dit woord er in de Hebreeuwse teksten telkens aan toegevoegd.

De **Pi'eelvervoeging** heeft bij dit werkwoord een causatieve betekenis: doen sterven. Gezien het bovenstaande is het niet correct om met 'doden' te vertalen zoals meestal gebeurt.

In Jer.20:17 klaagt de profeet er niet over dat JHWH bij de moederschoot vandaan niet gedood heeft, maar dat Hij hem niet heeft doen sterven. En in Ps.34:22 staat : "Het kwaad is aan't doen sterven de schender.

De **Hiph'ilvervoeging** geeft het werkwoord ook een causatieve betekenis. Meestal wordt die hier vertaald met 'doen'. Omdat er ook een Hoph'al voorkomt, het passivum van de Hph'il kiezen voor de Nederl;andse constructie 'tot sterven (of: afsterven) brengen'. Ook hier brengt de vertaling ; doden;, die meestal wordt gekozen, het Hebreeuwse bereik niet in het Nederlands over. Dat wordt duidelijk in

Gen.37:18, waar verteld dat Jozefs broeders tegen hem beraadslagen om "hem tot sterven te brengen". Ze zouden hem niet doden c.q. doodslaan.

In Richt.16:30 luistert het heel nauw:

'en voorts zegt ShieM'ShóWN:

aan het sterven is de lichaamziel mijner genoot met de PeLieJShTieJM
 en voorts rekt hij zich met kracht,
 en voorts doet hij vallen het huis op de tirannen,
 en op al-af het genotenvolk dat(is) daarin;
 en voorts geschieden de gestorvenen die hij tot sterven brengt bij zijn
[sterven,
 velen vandaan van (anders dan) die hij tot sterven brengt
bij zijn leven.

Ook in I Sam.15:3 is de opdracht aan Saul niet om Amalek te doden, maar om het tot sterven te brengen. In veel vertalingen lezen we dan 'laten doden', blijkbaar vanuit de gedachte, dat Saul hier niet eighandig kan doden, Maar het gaat niet om 'doden'maar om tot sterven brengen en dat gebeurt door allen en alles waaraan de naam Amalek verbonden is 'in de ban te doen; c.q. 'met de ban te slaan'. Zonder hier uitvoerig op de betekenis van dit Hebreeuwse woord (ChèRèM - חֶרֶם) in te gaan (zie bij dit woord in de Hebreeuwse Woordenschat), moet hier wel beklemtoond wordem , dat het in de ban gedane geen zaak meer is van welke bemoeienis van mensen dan ook: geen zorg, en ook geen profijt, Dat betekent aan het sterven prijs gegeven.Analek heeft zich door het lafhartig en verraderlijk in rug aanvallen van Israëls achterhoede waar de vrouwen en de kinderen lopen, tijdens zijn woestijntocht buiten het samenleven gesplaatst en deze totale isolatie moet 'georganiseerd worden' - door de ban, ook al betekent dat sterven. Amalek sterft aan zijn ieign kwaadaardigheid. Ook vrouwen kinderen als menselijk

schild gebruiken in plaats van beschermen of kinderen tot gewelddadigen trainen of 17/18 jarigen de oorlogswreedheden aanleren: het zijn is andere vormen van dezelfde kwaadaardigheid.

Tenslotte Deut.32:39: (SV) Ziet nu, dat Ik, Ik die ben, en geen God met mij: Ik dood en maak levend; Ik versla en heel; en daar is niemand die uit mijne hand redt. Maar deze Hebreeuwse tekst kan ook dit zeggen: Ziet nu: ja ik ik (ben) het, en geen gods (is)genoot met mij; Ik ik breng tot sterven en ik doe leven . . . Deze woorden van Mozes behoren tot het slot van zijn leerdicht van Israël. In dat leerdicht worden de woorden die gebruikelijk de tegenstelling tussen en de opeenvolging aanduiden van 'natuurlijk'leven en een even 'natuurlijke' dood gebruikt om de tegenstelling aan te duiden tussen en juist de gelijktijdigheid van leven-met de Torah en zonder de Torah.Het is de Torah die doet leven en die tot sterven brengt, omdat die boven de macht gaat. De Torah brengt ons tot humaniteit, maar doet ons ook bezwijken. Maar daaraan bezwijken is leven.

Het werkwoord MuWT (מוֹת) kent tenslotte ook

de Hoph'alvervoeging, de passieve vorm van de Hiph'il. We vertalen die hier met 'tot sterven gebracht worden'. Bijna vertalers kiezen voor 'gedood worden'. Dat vergt iemand die de dood toebrengt. Maar in het Hebreeuwse woord wordt dat niet gevergd. Jet tot sterven gebracht worden wordt ergens door veroorzaakt, maar hoe het zich voltrekt wordt niet aangeduid. Zo wordt in Ex.19:12 gezegd dat wie de berg Sinaï nadert en aanraakt(aantast) 'tot sterven gebracht wordt',maar dat betekent niet medemensen hier direct de hand in hebben. Als in het vervolg over hun acties wordt gesproken, is er sparake van stenen gooien, maar niet van stenigen, van pijlen schieten, maar niet van dood schieten.

Uit deze vervoegingsmogelijkheden van het Hebreeuwse woord blijkt dat we in het Nederlands met ; sterven'niet uit komen: sterven kent immers geen passieve vorm. Tegelijk wordt het werkwoord in het Nederlands met het hulpwerkwoord 'zijn'vervoegd en brengt toch een passieve kleur aan en die kleur heeft het in het Hebreeuws nu juist niet, daar is het activiteit van mens en dier (en een enkele keer van een plant, maar dan gaat het om de wortel van de plant).

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD MÀWÈT (מָוֵת)

Wat betekent dit zelfstandig naamwoord waarin heel jet hierboven beschreven bereik van het werkwoord besloten ligt. Met het begrip 'dood', dat algemeen gekozen wordt in de lexica en de vertalingen, komen verkeerd uit. Met de uitdrukking 'wat doet sterven' komen we een heel eind. Zo klinkt dat in de indrukwekkende passage in

Jes.25:8: (SV) "Hij zal den dood (= 'wat doet sterven') verslinden to overwinning; en de Heere HEERE (AaeDoNáJ JHWH) zal de tranen van alle aan gezichten afwisschen", Het eerste deel van deze tekst citeert Paulus in I Cor.15:54, en hij volgt hier eerst de Griekse vertaling van de LXX, die de Hebreeuwse tekst heel anders interpreteert, nl. "verdronken is de dood (thanatos)", maar dan vervolgt met 'ischusas' (= die sterk is)"; Paulus heeft hier 'eis nikos' als vertaling van het Hebreeuwse NèTsáCh, maar die vertaling is problematisch zoals we zullen zien. Paulus interpreteert in II Cor.5:4 deze trekst weer anders en ook hier vat hij 'de dood'op als onderwerp van het

werkwoord, maar vervolgt hier met hupo tès zooès (= door het leven) zoals het hebreuws ook uitgelegd kan worden.

We gaan hier zo uitvoerig op in, omdat het aantoont hoe het er op aankomt bij de vertaling van het Hebreeuwse origineel. Reeds de oude Joodse vertalers zowel van de LXX en de latere Theodotion en Aquila als die van het NT zoals Paulus hebben deze beroemde tekst uit Jes.25 bij hun vertaalwerk zo geïnterpreteerd dat er vragen bij te stellen zijn. Wat Paukus wil zeggen in deze twee teksten gaat wel terug op de Hebreeuwse tekst, maar geeft tegelijk een eigen boodschap.

Door het toepassen van concordantie en idiolectie kan de Hebreeuwse tekst een andere betekenis prijs geven - maar ook zo ontkomen we niet aan interpretatie zoals we zullen zien. Die interpretatie wordt vooral voelbaar aan de manier waarop we als het om het Nederlands gaat de begrippen sterven en dood gebruiken: leggen we de nadruk op wat deze twee woorden gemeenschappelijk hebben of op wat hen van elkaar onderscheidt. Dat laatste wordt met de concordante en idiolectische methode allereerst duidelijk.

Daarom volgt hier 'onze' vertaling van Jes. 25:8: "Hij verslindt de gestorvenheid (hetgestorven zijn of wat doet sterven) voor viering en voortduur; en af wist de machtiger mijns die-JHWH-van-Israël de tranen vandaan van al-af de vertegenwoordigingen". Behalve dat JHWH hier als onderwerp fungeert, in aansluiting op de tweede vershelft, valt hier de vertaling van het Hebreeuwse woord NèTsàCh op. Het Hebreeuwse werkwoord heeft twee met elkaar samen klinkende betekenissen: spelen, vieren en voortgaande duur. Het zelfstandig naamwoord krijgt de vertaling roem en glans mee. En die interpretatie leidde bij Pauuus tot het Griekse nikos (= overwinning). We hebben aan dit Hebreeuwse woord een afzonderlijke woordstudie gewijd. We vertalen dit woord met 'voor-viering-en-voortduur. Nu laat deze tekst in het Hebreeuws horen, dat bij sterven altijd voorop staat WAARAAN mensen sterven ('gestorven wordt'). en dat duurt een langere of kortere tijd, maar het gaat in het Hebreeuws niet om de OVERGANG van leven naar dood!

het tweede deel van Jes.25:8 staat ook in Op.21:4.

Ook uit Ex.10:17 wordt duidelijk dat het in dit Hebreeuwse woord gaat om wat sterven doet: "(SV) bidt . . dat Hij slechts deze dood (dit 'sterven' = hier aan te sterven) van mij wegneme".

In een reeks andere tekst krijgt het woord de situatie waarin gestorvenen zich bevinden; het wordt dan ook met 'dodenrijk' vertaald, maar dan wordt het accent verlegd: het gaat niet om een ruimte, maar om een situatie.

Psalm 9:14 laat volgens de SV horen: Gij die mij verhoogt uit de poorten van het dodenrijk, maar letterlijk vertaald staat er: die-mij-verheven-doet-zijn vandaan-van-de-poorten-van(=die leiden tot) gestorvenheid.

Het woord komt één keer in het meervoud voor. In Ez.28:10 lezen we: 'de stervens van de voorhuidhebbenden ben jij aan't sterven'

Er zijn nog twee weinig voorkomende zelfstandige naamwoorden van dit werkwoord afgeleid

MeMuWTieJM: naar de vorm een meervoud met de betekenis stervenswijzen.

In Jer.16:4 kan het met 'stevingen'vertaald worden.

en TeMuWTáH dat maar twee keer voorkomt en steeds in verbinding met het Hebreeuwse BeNéJ = stichtkinderen-van het gesterf.

verantwoording van onze vertaling

We hebben nu zicht op het bereik van dit Hebreeuwse werkwoord en zijn afleidingen. Dat bereik komt nooit buiten de grens van het leven, wel aan de grens van het leven. Het woord 'dood'past daarom niet als vertaling. Sterven doet een mens en wel bij leven; een stervende leeft - en leeft niet zelden op een bijzondere amnier: intens of zelfs groots. Zou een gestorvene dan ook niet leven? Dat is minstens een vraag en met deze vraag begint de volgende vraag als een vermoeden: levenden die gestorven 'hebben' staan op en leven.

In ander verband hebben we er op gewezen , dat Israël op Pesach feest viert omdat zij leven, terwijl zij omgebracht werden. Dat is leven met de dood achter je en niet voor je, leven midden in de dood (zoals het bekende lied zingt - Paulus citerend) en volop levend ondanks de dood, tegen de dood in, dat is dus opstaan en dat vieren: dat doet Israël met Pesach; dat doet de kerk op Pasen.

Wie de bijbel concordant en idilecht wil vertalen (en dat is meer dan aanbevelswaardig!) kiest bij het vertalen van alle stamverwante woorden van het Hebreeuwse MuWT (מָוֹת) voor vormen van het Nederlandse sterven.

het bereik van het Nederlandse woord 'sterven'.

Het loont de moeite om daar via de lexica onderzoek naar te doen. In Van Dale komen behalve 'sterven' ook tegen

'afsterven' , met 'afsterving'

'uitsterven', met 'uitsterving'

'besterven' (= onovergankelijk hetzelfde als 'sterven'; overgankelijk:iets besterven),

'versterven' (= mettertijd te loorgaan) met 'versterving' en 'versterf' (= erven door . . .) of 'versterving'

'sterfte'

'sterfelijk'

'sterveling'

In het Middeleeuws Nederlands vinden we nog meer vormen:

'stervendich' = sterfelijk,

'stervenisse' = het sterven,

‘sterving’ = het sterven (vgl bij afsterven en uitsterven).

Het valt op dat in de toelichtingen van de lexica het begrip ‘dood’ zelden gebruikt wordt.

De etymologische geschiedenis wijst een samanhag uit met Latijnse torpere dat gevoelloos worden, verstijven betekent: zo dient sterven zich immers aan. Het Griekse sterphinos betekent ‘stijf’ - en dat is waarschijnlijk de grondbetekenis van ‘sterven’. En daaruit blijkt dat sterven heel wat anders aanduidt dan met ‘dood gaan’ wordt uitgedrukt.

Alle Nederlandse werkwoorden worden met het hulpwerkwoord ‘zijn’ vervoegd. Maar dat betekent nog niet dat daarmee een passieve betekenis gegeven is. Het werkwoord ‘gaan’ heeft ook als hulpwerkwoord ‘zijn’ bij zich en in de zin ‘ik ben gegaan’ heeft een actieve betekenis. Anderzijds heeft de zin ‘ik heb een test ondergaan’ een actieve betekenis. Bovendien zijn er actieve werkwoorden die beide hulpwerkwoorden bij zich kunnen hebben: ik ben naar Amsterdam gelopen is even actief als de zin ‘ik heb gelopen naar Amsterdam’. Toch betekenen die zinnen niet helemaal hetzelfde. In de tweede zin ligt de nadruk op de activiteit van het lopen zelf; in de eerste op het resultaat. Dat kan ook met meer werkwoorden van beweging: reizen, fietsen, rijden, maar weer niet met komen: want bij komen gaat het verhaal niet over de manier waarop, maar alleen over het resultaat. Deze Nederlandse voorbeelden kunnen helpen om in te zien, dat het bij sterven net zomin om het eindresultaat gaat als bij lopen of rijden. De zin ‘ik ben gestorven’ legt de nadruk op het einde (c.q. de dood?), de zin ‘ik heb gestorven’ legt de nadruk op het ‘werk’ van het sterven - en het is een werk; altijd! Dat het ook in het Nederlandse sterven oorspronkelijk om een activiteit gaat, horen we in het woord ‘besterven’: dat maakt sterven transitief (overgankelijk): ‘ik besterv het’ (en voor het is van alles in te vullen). Het Engelse ‘starve’, dat etymologisch direct verwant is met het Nederlandse sterven betekent oorspronkelijk ‘sterven van de honger’ en is hongerlijden gaan betekenen: een uitputting bij leven met sterven als gevolg; zo is het ook ‘vasten’ gaan betekenen. Deze functie heeft in het Nederlands het werkwoord ‘versterven’. Bijzonder voor het Engels is dat ‘starve’ ook overgankelijk gebruikt wordt: iemand uithongeren.

Hoewel het bereik van het Hebreeuwse woord ook bij dit ‘opgerekte’ gebruik van het Nederlandse ‘sterven’ nog niet volledig gedekt wordt, komen we er wel heel dicht bij. Het begrip ‘dood’ brengt ons vrijwel buiten het bereik van het Hebreeuwse woord. Komt in deze vertaling het begrip ‘dood’ dan nog voor? Niet als zelfstandig naamwoord of bijvoegelijk naamwoord, alleen als werkwoord ‘doden’.

de vernederlandsing van de Hebreeuwse woorden

HET WERKWOORD

* in de gal-vervoeging: **sterven / een gestorvene worden**. Zoals vaker geeft ook dit werkwoord niet alleen een proces aan maar ook het einde daarvan. In de lexica krijgt het participium dan ook zowel de betekenis ‘stervende’ als ‘gestorvene’ (de vertaling ‘dood’ is ook niet onbruikbaar); maar eigenlijk moet daartussen in een vertaling niet gekozen worden. Ook in het Nederlandse sterven in de verleden tijd duidt op een voltooid proces.

* in de pileelvervoeging: **doen sterven**; zoals al gezegd moet de vertaling 'doden' hier vermeden worden. Bovendien hebben we dat Nederlandse woord nodig voor de vertaling van een ander Hebreeuws woord.

* in de hi[h]ilvervoeging: **tot sterven brengen**; omdat er ook een hoph'alvervoeging voorkomt, de passieve vorm van de hiph'ilvervoeging, wijken we af van de gewoonte om deze vervoeging met het Nederlandse hulpwerkwoord 'doen' aan te duiden - waarvan immers geen passieve vorm mogelijk is.

* in de hoph'alvervoeging: **tot sterven gebracht worden**. Het werkwoord komt vaak in deze vervoeging voor. HOE dat gebeurt moet niet ingevuld worden, wanneer de tekst dat zelf niet aangeeft. Het behoeft nl helemaal niet door een concrete handeling of gebeurtenis plaats te vinden, maar kan ook een langduriger proces zijn.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD MÁWÈT (מָוֶת)

We vertalen het met: **het sterven, het gestorven zijn of gestorvenheid**, met dit laatste woord kan ook de wereld van de gestorvenen bedoeld zijn, maar het 'dodenrijk' is de verzameling van hen wier leven gekenmerkt is door de keuze voor wat dodelijk is.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD MEMOTIEJM (מַמְתִּימִים)

Het is naar de vorm een pluralis. Onze vertaling: **stervenswijzen**.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD TeMuWTáH (תְּמוּתָהּ)

Het komt maar twee keer voor en alyijd voorafgegaan door het Hebreeuwse BeNéJ - (= stichtkinderen van), Deze verbinding kan worden vertaald met 'stichtkinderen van het gesterf'.

de gevolgen voor de betekenis

In het officiële Nederlands wordt de betekenis van 'sterven' en de woorden die dezelfde lettercombinatie hebben bepaald door zegswijzen zoals "wie sterft gaat dood" en "wie gestorven is, is dood". Het zijn - bijna - tautologiën! Wie twijfelt aan de waarheid van deze en vergelijkbare uitspraken. Maar zulke zegswijzen komen in het taalveld van de Hebreeuwse teksten van TeNaKh niet voor. Daar komen we herhaaldelijk een tegen als deze: ". . . en hij viel neer en stierf" (II Sam.2:23). Er zijn meerdere woorden die met het actieve werkwoord 'doden' vertaald worden:

1. HÁRàG (הָרַג) - dat veel voorkomt en bijna altijd in de qalvervoeging en het kent slechts één weinig voorkomende afgeleid zelfst.naamwoord dat enkele keren in de mannelijke en enkele keren in de vrouwelijke vorm voorkomt. Het functioneert in TeNaKh vergelijkbaar met het Nederlandse **vermoorden**: het duidt alleen een actie aan, zoals ook blijkt uit de vertaling 'wurgen' als tweede keus in de vele lexica en geen duidt nooit op een situatie - zoals het woord 'dood'.
2. RÁTsàCh (רָצַח) dat minder voorkomt ook niet zeldzaam is. Bovendien is het in sommige teksten (zoals in het zesde gebod van decaloog) een parallel van het hiervoor genoemde woord HÁRàG. Het kent behalve een qal- ook een pi'elvervoeging. Ook hier slechts één één keer voorkomend zelfst.naamwoord, waarvan de betekenis onzeker is. Ook in dit werkwoord

gaat het om de activiteit zelf van het **doden of dood maken**.

3. En dan is er nog een zelden gebruikt woord QáThàL (לָטַף), dat we daarom met **doodslaan** vertalen en het maar één keer voorkomende zelfst. naamwoord met '**doodslag**'.

Nergens treffen we een begrip aan dat ook maar enigszins lijkt op het functioneren van ons woord 'dood', nl. als resultaat van een actief doden. Kunnen we in het OT dan wel spreken van 'doden'? Het OT heeft het over 'gestorvenen', mensen die gestorven 'hebben' en dat zijn geen 'doden'! Er is in TeNaKh dan ook evenmin sprake van een personificatie van 'DE DOOD' en evenmin van een machtige dood. Ook waar mensen actief gedood worden, sterven zij: dat is hun laatste levensdaad; en dat doen ze wanneer zij aan wat dodelijk is bezwijken - hen doet sterven. 'doden' is een kwade actie.

In het latere Hebreeuws van Talmoed zal dat veranderen onder invloed van het Hellenistisch Grieks. Wat dat voor het Grieks van het NT betekent zullen we nog nagaan.

gevolgen voor het taalgebruik

Wanneer we deze veritas hebraica in het Nederlands overzetten, zal in het taalgebruik van het Nederlands moeten doorklinken hoe de Hebreeuwse woorden over het thema van sterven en dood in TeNaKh klinken en zich tot elkaar verhouden.

Hoe zijn de Joodse vertalers van de Griekse LXX met het Hellenistisch Grieks omgegaan toen zij dit Hebreeuwse woord uit TeNaKh uit het Hebreeuws in het Grieks overzetten? We zetten het op een rij:

De qalvervoeging van MuWT is vrijwel uitsluitend door het Griekse thnéiskoo (θνησκω) of apothnéiskoo (αποθνησκω) vertaald; d.w.z. beide Griekse woorden worden zelden voor een ander Hebreeuws woord gebruikt.

Voor de andere vervoegingen wordt dikwijls apokteinoo (αποκτεινω = doden) gekozen, maar verrassend vaak voor thanatoō (θανατωω), waarin we dezelfde Griekse stam th-n horen. Het Griekse thanatos (θανατος – meestal met 'dood' vertaald) vervangt het Hebreeuwse MáWèT. Het lijkt er dus op, dat het Grieks van de LXX laat zien dat de Joodse vertalers zich bewust zijn geweest van het Hebreeuwse idioom en dat bij hun vertaling hebben verdisconteerd - in ieder geval niet hebben gemedan. Die conclusie kan voor meer van hun vertaalbeslissingen worden getrokken: er is wel degelijk in veel teksten sprake van wat critici nu 'Griekbreeuws' zouden noemen. Hoewel noodzaak voor verder onderzoek hier aan de orde is, is de keuze om ook het Griekse Th-N-vocabulaire door het Nederlandse 'sterven' weer te geven meer dan aannemelijk.

Omdat het NTisch Grieks sterk leunt op het Grieks van de LXX, ligt het voor de hand ook daar de vertaling van de betreffende Griekse woorden te laten bepalen door de veritas hebraica. Dat betekent dat in die teksten het begrip 'dood' ook onderscheiden moet worden van alle woorden die met 'sterven' te maken hebben. Dat dit nogal gevolgen heeft, laten we in een paar praegnante teksten zien.

Joh.11:25

Statenvertaling:

Ik ben de opstanding en het leven:

Wie in mij gelooft zal leven

ook al is hij gestorven.

en alwie leeft en gelooft in mij

zal zeker niet sterven.

Vertaalbijbel

Ik geschied (als) de opstanding en het leven:

wie op mij vertrouwt ook al zou hij sterven zal leven.

En al de levende en de vertrouwende op mij nee niet zou hij sterven in de wereldtijd.

In geen enkele Nederlandse vertaling vinden we hier het woord 'dood', evenmin in de Duitse vertalingen. De Latijnse Vulgata vertaalt:

Ego sum resurrectio et vita;

qui credit in me , etiam si mortuus fuerit vivet.

Et omnia qui vivit et credit in me,

non morietur in aeternum.

In de Griekse tekst staat twee keer precies dezelfde vervoegingsvorm het woord voor 'sterven', nl. 'zou sterven' (het is conunctivus van de aoristus).

Daarom staat het zo in de Vertaalbijbel. Maar in alle andere vertalingen worden verschillende vervoegingsvormen gebruikt: perf. en futurum in de SV en het NBG en de NBV, in navolging van de Latijnse Vulgata. Maar omdat het Latijnse moreri een deponens is (werkwoorden die alleen in de passieve vervoeging voorkomen) krijgt ook het perfectum een passieve vorm: letterlijk "ook als hij een gestorvene geworden is". In de tweede zin zou dan staan: ". . . niet zal hij een gestorvene worden.

En wat betekent die laatste zinsnede: ". . . niet zou hij een gestorvene worden in de wereldtijd"? Kan dat betekenen: ". . . zal NOOIT sterven" zoals de NBV stelt.

Betekent het Hebreeuwse NgàD NgóWLáM, het Griekse in aionias, het Latijnse in saeculum "nooit" zoals wij het Nederlandse 'in eeuwigheid' zijn gaan opvatten? We kunnen er hier niet lang over uitweiden, maar zeker is 'nooit' is niet juist: deze Hebr., Gr. en Lat. uitdrukking doelen op de duur van deze wereld. Wat zei Jezus in zijn Aramese moedertaal? Of preciezer: wat hoorde Johbannes Hem zeggen? Kunnen we daar zekerheid over krijgen? Die vraag blijft, maar met de vertaling: ". . . zou zeker niet een gestorvene worden in de wereldtijd" komen we wel dichterbij.

We herhalen wat we eerder vast stelden: het begrip 'dood' ontwricht deze bekende uitspraak van Jezus. Net zoals dat begrip de functie van het Hebreeuwse MuWT in TeNaKh ontwricht. Als iemand leeft (d.w.z. LEEFT ofwel vertrouwt enwel op deze tekst en dat is hetzelfde als op Jezus) leeft hij, ook als hij sterft en dus ook als dat sterven volbracht is, als hij een gestorvene is. Maar: sterven eindigt met het gestorven zijn - en daarna? Dan leef je - maar precies dan sterf je ook zonder nog een gestorvene te (kunnen)worden: je leeft "de wereld lang". Want je hebt het doodse, het dodelijke achter je! Het is Pesach- , Paastijd.

Als het dodelijke het niet won door jou manier van leven en dus van sterven, heeft dat dodelijke het defintiev verloren als je er, omdat je LEEFT, aan gestorven hebt. *Hoe dicht zijn we nu bij deze uitspraken van Jezus? Ofwel: bij*

wat Johannes hoorde?

En wat schrijft Paulus in de bekende passage Paulus I Cor.15:12 - 20? We citeren hem eerst in SV en vergelijken die vertaling met de indruk die de NBV nalaat. Tenslotte voeren we dan de concordantie door: verandert er dan iets / veel? In een kapittel over 'sterven' kan het thema 'hiernamaals' niet onbesproken blijven.

SV

12.Indien nu Christus gepredikt wordt dat hij uit de doden is opgewekt, zeggen sommigen onder u dat er geen opstandig der doden is?

13.En indien daar gene opstanding der doden is, zo is Christus ook niet opgewekt.

14.En indien Christus niet is opgewekt,zo is dan onze prediking ijdel, en ijdel is ook uw geloof.

15, . . . wij hebben van God getuigd dat Hij Christus opgewekt heeft: dien Hij niet heeft opgewekt, zo namelijk de doden niet opgewekt.

16.Want indien de doden niet worden opgewekt, zo is Christus ookniet opgewekt.

17. . . . zo is uw geloof tevergeefs zo zijt gij nog in uw zonden.

18 Zo zijn dan ook verloren die in Christus ointslapen zijn.

19. . . .

20.Maar nu: Christus is opgewekt uit de doden, is de eersteling dergenen die ontslapen zijn.

NBV

Maar wanneer nu over Chritus wordt verkondigd dat hij uit *de dood* is hoe opgewekt, hoe kunnen sommigen van u dan zeggen dat de doden niet zullen *opstaan*?

Als de doden niet opstaan is ook Christus niet opgewekt

en als Christus niet is opgewekt, is onze verkondiging zonder inhoud en uw geloof *zinloos*.

. . . . Dan blijkt dat wij als getuigen van God over hem hebben gelogen omdat we verklaard hebben dat Hij Christus heeft opgewekt.

- want als er geen doden worden opgewekt, dan *hij dat niet hebben gedaan*.

. . . . is uw geloof nutteloos , bent u nog een *gevangene* van uw zonden en worden de doden die Christus *toebehoren niet gered*.

Maar Christus is werkelijk uit de *dood*, als eerste van de gestorvenen.

Wanneer wij de NBV lezen, ervaren we dat overtuigend als een verduidelijking van wat de Statenvertalers in zo veel moeilijker taal in de Griekse tekst hebben gelezen. Maar wat gaat die Griekse tekst zeggen wanneer we concordantie en idiolectie toepassen? En vooral wanneer de uitkomsten van die toepassing op de Hebreeuwse TeNaKh de betekenis van deze Griekse tekst (mede) gaan bepalen. In de Vertaalbijbel is deze passage als volgt vernederlandst.

VERTAALBIJBEL:

12,En indien Christus verkondigd wordt,
dat hij vandaan van bij de lijfdoden tot opstandig is gebracht,
hoe zeggen bij jullie sommigen
dat de opstanding van lijfdoden niet geschiedt?

vandaan bij de lijfdoden

ek toon nekroon (εκ των νεκρων) in het Grieks:

a. dit woord heeft taalkundig niets te maken met de woordfamilie 'sterven'!

Het is de vaste keuze wanneer het in het NT gaat over de opstanding en is dat tot in geloofsbelijdenis Nicea toe. Om dit onderscheid vast te houden in een VERTALING, zal daar die woordfamilie 'sterven' nergens met het woord / c.q. begrip d'ood' geassocieerd moeten worden - wat in elke vertaling helaas wel gebeurt en dat heeft gevolgen!

Het Griekse woord nekros betekent altijd een 'dode' en kan niet 'de dood' betekenen. Van welk Hebreeuws c.q. Aramees woord is dit de 'vertaling'? In de LXX komt het verrassend weinig voor, alleen 8 keer in Genesis 23 (!) en 5 keer in de psalmen en dan als vertaling van het Hebreeuwse MÉT, het part. act.(!), dat allereerst 'stervende' betekent - tenminste volgens de meeste leica, maar het is de vraag of het 'activum' hier wel juist is weergegeven. Zoals het eveneens de vraag is of de vertaling van het werkwoord met 'sterven' wel correct is - betekent het niet 'een gestorvene worden'? Dan betekent het part. ACT. een gestorvene wordende. Het verhaal vertelt dus, dat Abraham nu afstand neemt van zijn geliefde Sara, omdat haar NèPh`Sh (lichaamziel) VOOR HEM nu een 'levenloze' is geworden, na zijn rouwklacht en gewezen - hij staat op (zo lezen we in vs 3) "bij deze lijfdode vandaan". Kozen de Joodse vertalers van 300 v Chr. in die paar teksten daarom voor dit zo specifieke woord nekros (νεκρος) ?

Daarvoor is een onderzoek naar de betekenis van dit Griekse woord noodzakelijk. In het niet bijbelse Grieks is het het woord voor het levenloze lijf. Zo in de in veel literatuur te vinden uitdrukking ta toon nekroon soomata (τὰ τῶν νεκρῶν σωματὰ) de lichamen van de levenlozen. 'Levenloos' is de strekking van dit Griekse woord. De Nederlandse zegswijze, die op begrafenissen (helaas) nog al eens klinkt nl. 'stoffelijk overschot' komt er dichtbij. Hier is het begrip 'dood' van toepassing ofwel 'doods'. Want - en ook daarop moet nu uitdrukkelijk gewezen worden - *al die woorden functioneren binnen het werkelijkheidsweten van rond het begin van onze jaartelling totaal anders dan in ons huidige werkelijkheidsweten.* Wie gestorven is, is daardoor nog geen levenloze! Zo iemand leeft als gestorvene. Toch is er tegelijkertijd ook levenloosheid (doodsheid) aan een 'levende' gestorvene, zoals er evenzo van levenloosheid (doodsheid) sprake is bij een nog niet gestorvene.

Omdat het zo opvallend is, dat in de LXX het woord nekros bijna uitsluitend gebruikt wordt in Gen.23, gaan we dat kort na. Daar wordt verteld, dat Abraham Sara begraaft.

vs 3: (SV) Daarna stond Abraham op van het aangezicht zijner doode - nekros!

vs 4: . . opdat ik mijne doode (nekros) van voor mijn aangezicht begrave.

vs 6.: begraaf uwe doode (nekros).

vs 6: . . dat gij uw doode (nekros) niet zoudt begraven.

vs 8: . . . dat ik mijne doode (nekros) begrave van voor mijn aangezicht.

vs 11: . . en begraaf uwe doode (nekros).

vs 13: . . . zo zal ik mijne doode (nekros) aldaar begraven.

vs 15: . . . begraaf slechts uwe doode (nekros).

Het verhaal wordt besloten met

vs 19: En daarna begroef Abraham zijne huisvrouw Sara in de spelonk . . .

In TeNaKh wordt deze doodsheid in directverband gebracht met de ethische

keuzes die mensen maken; leven daarentegen is in TeNaKh vrijwel hetzelfde als die-JHWH-van-Israël dienen, d.w.z. zijn Torah practiseren! En in navolging daarvan zegt Jezus: wie op mij vertrouwt, leeft! De inhoud van het Griekse nekros is met 'levenloze' goed weergegeven, in de taal kunnen en moeten we dus hier het begrip 'dood', preciezer 'lijfdood'.

Het Griekse begrip nekros betekent 'lijfdode': het is uitdrukkelijk een zelfstandig naamwoord. Dat blijkt uit alle samenstellingen waarin het woord in de algemene Griekse literatuur voorkomt; het is geen bijvoegelijk naamwoord! Het duidt evenmin een situatie aan, zoals in het Nederlands het begrip 'dood' : de dood kan intreden. Het Griekse woord duidt altijd op een mens of dier. Als Paulus schrijft over 'opwekking "ek toon nekroon" (wat hij en alle schrijvers van het NT zeer frequent en consequent doen), dan betekent dat in eerste instantie "uit de doden"- en zo vertaalt de SV dan ook heel zorgvuldig! Maar het voorzetsel 'uit' verleidt de lezer hier gemakkelijk tot de betekenis "uit de dood". 'Uit' als vertaling van het Griekse ek (εκ) is echter zelf een vertaling van het Hebreeuwse MiN (מִן), dat weliswaar vaak met 'uity vertaa;d wordt, maar eigenlijk 'vandaan van bij' betekent. De uitdrukking ej toon nekroon betekent dus: vandaan van bij de lijfdoden. En inderdaad OPSTAAN vandaan bij de lijfdoden houdt een keuze voor het Leven. Wie opstaat bij de lijfdoden vandaan laat ook de doodsheid achter zich en LEEFT. Deze uitleg mag een omweg lijken, maar is de enige weg om in het krachtenveld van het Koninkrijk van God of: beter onder het beslag van het koningschap van God te komen.

. . . tot opstanding is gebracht.

Vrijwel alle vertalingen kiezen voor "is opgewekt" als vertaling van het Griekse egègertai (εγήγερται). Als er in het NT gesproken wordt over 'opstanding' wordt even vaak het werkwoord anhistanai (ανισταναι) en het zelfstandig naamwoord anastasis (αναστασις) gebruikt. Het is belangrijk te beseffen, dat beide Griekse werkwoord en het zelsfatdnig naamwoord terug gaan op het Hebreeuwse werkwoord QuWM (קוּמ), dat 'opstaan' in de qalvervoeging betekent en 'doen opstaan' in de cvasatieve hiph'ilvervoeging en in de passief van de hi[híl, de hophál daarom het beste met tot opstaan gebracht worden kan worden vertaald. WANT voor wie concordant vertaalt, moet dat centyrale woord 'opstaan' overal klinken; dan horen we het idoom van het Hebreeuws. Het gaat altijd op het EIGEN actieve opstaan - en opstaan is opstaan ten leven! En met de verkondiging dat Jezus Christus 'tot opstanding is gebracht, wordt gezegd dat Hij leeft, zoals hij leefde en opnieuw doet wat hij eerder deed - want dat is LEVEN! En wel bij de lijfdoden vandaan, gestorvenen en nog niet gestorvenen! Leven dat alle levenloosheid c.q. doodsheid overwint.

hoe zeggen dan sommigen bij jullie dat

de opstanding van lijfdoden

niet geschiedt!

Hier staat NIET: 'vandaan van bij de lijfdoden', maar ' . . . VAN lijfdoden. En dan gaat over zowel nog levenden nog niet gestorvenen als om reeds gestorvenen, die aan overmacht van dood = kwaad bezwijken of bezwaken zijn. Hoevelen dat ook zijn, er staan mensen op ten LEVEN, omdat ze tot opstanding gebracht worden - en wat hen door het geloof in Christus ten deel valt, valt ook reeds gestorvenen ten deel, zoals het hen ook in het verleden

ten deel viel, dat zij tot opstanding werden gebracht en opstonden.

Hoe moeilijk volgbaar dese gedachtengangen ook zijn - en voor ons met ons modedrne werkelijkheidsweten is dat veel meoilijker dan voor Paulus Joodse en niet Joodse tijdgenoten - het gebruikelijke uitlegpatroon, samengevat in de woorden "opwekking uit de dood" verwijdert ons van wat Paulus hier (ook met moeite trouwens!) probeert over te brengen aan zijn lezers in Corinthe - en via hen ook aan ons.

Wat Paulus verder schrijft over dit thema, hier in deze passage en op vele andere plaatsen, dient met deze sleutel gelezen en verstaan te worden.

Ook de opvallende reactie van Jezus in Matth.8:22 kleurt bij een concordante vertaling net even anders. We plaatsen eerst weer de Statenvertaling (= de Nieuwe Bijbelvertaling) en daarnaast de Vertaalbijbel.

SV

Volg mij en laat de doden
hunne dooden begraven.

VB

volg mij en verduw het dat
de lijfdoden begraven hunner
lijfdoden.

Na het "volg mij" gaat Jezus in zijn antwoord op de man die hem aansprak in het Grieks met *aphes* (αφες). Dit Griekse werkwoord komt heel vaak voor en in zoveel verschillende verbanden dat een weergave met een in het nederlands ook in heel veel verbanden voorkomend werkwoord zoals 'laten' heel begrijpelijk is. Maar we horen dan niet, dat het ook de betekenis van 'vergeven' heeft en de eerste betekenis 'wegzenden' is. De basisbetekenis van dit Griekse werkwoord is 'af/ wegduwen'. Met het Nederlandse 'verduwen' (dat ook hoort als 'verstouwen c.q. verdragen) dekken we het bereik van het Grieks grotendeels. We vonden het door de opgave te vervullen die concordant vertalen stelt - en dan nu de *Griekse* concordantie. Dan klinkt hier in Jezus'woorden niet 'laat ze maar begraven', maar 'verdraag het dat': het zal je moeite kosten, maar volg jij mij.

In deze Griekse tekst wordt geen woord gebruikt waarin we het Griekse stamwoord Th - N herkennen, dat alle woorden die met 'sterven'te maken hebben kenmerkt. Het is duidelijk van nekros hier een levenloosheid aanduidt, die ook nog niet gestorvenen kunnen tonen! De aangesproken man wordt gevraagd om "op te staan vandaan bij de lijfdoden!". D.w.z. om een ethische stap te zetten. Als deze ethische implicatie HIER voorondersteld is, moet die ook gehoord worden als het over opstanding van Jezus gaat "bij de lijfdoden vandaan".

En dan kunnen we nu met anders ingestelde oren luisteren naar wat Paulus schrijft in Romein 6: 2-11, eerst in de SV en daarnaast in de NBV.

SV

2.Wij die der zonde gestorven zijn
hoe zullen wij nog in dezelve leven?

3.Of weet gij niet, dat zoovelen als
wij in Christus Jezus gedoopt zijn
wij in zijn dood gedoopt zijn?

NBV

Hoe zouden wij , die dood zijn voor
de zonde, nog in zonde kunnen
leven?

Weet u niet dat wij die gedoopt zijn
in Christus Jezus, zijn gedoopt
in zijn dood?

4. Wij zijn dan met Hem begraven door de doop in de dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de dooden de opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden

5. Want indien wij met Hem eene plant geworden zijn in de gelijkmaking zijns doods, zoo zullen wij het ook zijn opstanding.

6. Dit wetende, dat onze oude mens mede gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan worde, opdat wij niet meer de zonde zouden dienen;

7. want wie gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde

8. Indien wij nu met Christus gestorven zijn, zo geloven wij dat wij ook met hem zullen leven

9. wetende dat Christus opgewekt zijnde uit de doden, niet meer sterft: de dood heerscht niet meer over hem.

10. Want dat Hij gestorven is. dat is Hij der zonde eenmaal gestorven; en dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode.

11. Alzoo gijlieden, houdt het daarvoor dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levend zijt in Christus Jezus

12. Dat dan de zonde niet langer heerse in uw sterfelijk lichaam, om haar te gehoorzamen in de beerlijkheden daarvan.

13. En stelt uwe leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid maar stelt uzelve Gode als uit de dooden levend zijnde en stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid.

We zijn door de doop in zijn dood begraven. om zoals Christus door de macht van

Vader uit de dood is opgewekt een nieuw leven te leiden.

Als wij delen in zijn dood, zullen wij ook delen in zijn opstanding.

Immers, we weten dat ons oude bestaan met hem gekruisigd is, omdat er een einde moest komen aan ons zondige leven; we mochten niet langer slaven van de zonde zijn.

Wie gestorven is, is rechtens vrij van de zonde.

Wanneer wij met Christus zijn gestorven, geloven we dat we ook met hem leven zullen, omdat we weten dat Hij die uit de dood is opgewekt, niet meer sterft. De dood heeft geen macht meer over hem. Hij is gestorven om een einde te maken aan de zonde voor eens en altijd; en nu hij leeft leeft Hij voor God.

Zo moet u ook uzelf zien: dood voor de zonde, maar in Christus levend voor God.

Laat de zonde dus niet langer heersen over uw sterfelijk bestaan, geef niet langer toe aan uw begeerten.

Stel uzelf niet langer in dienst van de zonde als een werktuig van het onrecht, maar stelt uzelf in dienst van God.

Denk aan u zelf als levenden die uit de dood zijn opgewekt en stelt u zelf i dienst van God als een werktuig voor gerechtigheid.

Hoe klinkt deze passage, wanneer, zoals in de Vertaalbijbel is gedaan, concordantie en idiolectie toepassen:

wij die gestorven zijn aan de verwaarding

Leven als mensen die gestorven zijn, gestorven hebben - mensen sterven aan wat het Leven bedreigt. Verwaarding in de zin van ont-waarding: activiteiten die andere mensen, dieren en dingen van hun waarde beroven, die waarde schenden, hun waardigheid vernietigen: daarover gaat het ion het Griekse woord hamartia (ἁμαρτία) en ChaeTháAáh (חַטָּאָה): ze zijn dodelijk. Aan die overmacht bezwijken mensen: ze sterven daaraan, maar daaraan sterven (door je niet aan de 'zonde'gewonnen te geven!) is LEVEN. En hier zegt Paulus: wij ZIJN (beter: hebben) al gestorven aan die verwaarding! Dat is wat Israel op Pesach viert (zie uitvoerig hierover hoofdstuk I van Ethische Oefeningen voor het leerhuis en daar buiten). Mensen die aan de verwaarding gestrven zijn, hebben daarom ook de dood en het verwaarden achter zich gelaten: zij LEVEN. Daarom gaat Paulus verder met: **“hoe zullen wij nog leven daarin?”**

of ontkennen jullie dat zovelen wij ondergedompeld werden tot Chritus, wij tot zijn gestorvenheid ondergedompeld werden?

De basisbetekenis van het Griekse baptizoo (βαπτίζω) en van het Hebreeuwse TháBhàL (טָבַל) is onder/ in-dompelen - dat is trouwens ook de basisbetekenis van het Nederlandse 'dopen'; ook de besprenkeling met water is een symbool van onderdompeling. In de Oosters Orthodoxe kerken en de Evangelicals wordt er ook ondewrgedompeld. Het duidt op een ondergáán dat ònder-gaan inhoudt. Het christelijke doopritueel is het begin en het reeds naspelen van het leven dat Jezus heeft voorgeleefd, die stierf enwel AAN het kwaad. Zo ging Israel ten onder in de Schelfzee: DAT vertelt de Torah: aan de feestelijke Pesachmaaltijd vertelt de Joodse symagoge o.a. in dat onderdompelingsverhaal dat ze onderging en, maar tot opstanding wedren gebracht, Ja want: Zij leven en vertellen het. Aan DAT Pesach en dat is tegelijk de kern van Jezus Pesach, het verhaal van het kerkelijke Pasen, herinnert Paulus met zijn verwijzing hier naar de doop. Luister maar naar het vervolg:

samen begraven nu werden wij met hem door de onderdompeling tot gestorvenheid, opdat zoals tot opstanding werd gebracht Christus vandaan van bij de lijfdoden door de dunkzwaarte van de omvamide, zo ook wij in nieuwheid van leven zouden rondschrjden.

Met Hem begraven: hier onderstreept Paulus nadsrukkelijk dat wij, omdat wij juist dan ondergaan als we de confrontatie met dood en kwaad aangaan en sterven, dan blijken tot opstanding te worden gebracht als wij op een nieuwe manier leven.

Hier wordt duidelijk hoe helpend het is om als het woord 'sterven'klinkt in deze tekst, dat niet te vermengen en dus te verwarren met het woord-begrip 'dood'. Even belamngrijk is het om waar het woord 'opstaan' in het Hebreeuws klinkt het niet te koppelen aan 'opwekken'. Hier brengt het Grieks van de LXX en het NT het verstaan in gevaar. Noch in de LXX noch in het NT hebben de schrijvers kans gezien het Griekse anistanai (ἀνίσταναί) te gebruiken als zij het Hebreeuwse QuWM (קוּמ) tegen kwamen. Zoals sterven in TeNaKh altijd duidt op een eigen activiteit, zo is de kern van wat met opgewekt worden

wordt gezegd, het eigen opstaan!

Van deze uitleg vinden we de bevestiging in het vervolg van deze passage uit de brief aan de Romeinen. We kunnen hier niet alle ins en outs bespreken die voor de dag komen wanneer er consequent concordant en idiolect vertaald word. Daarvoor zij verwezen naar de Vertaalbijbel.

. . . . tot geschieden gekomen met hetgeen gelijk is aan zijn gestorvenheid, maar ook () aan zijn opstanding.

Hier het Griekse thanatos (θανατος) met 'dod' vertalen, laat Paulus iets schrijven wat een onwaarschijnlijke interpretatie veronderstelt. vooral wanneer we bedenken dat het Hebreeuwse woord, dat Paulus ongewitfeld in gedachten heeft gehad, allereerst 'het sterven' betekent. Wij kunnen sterven zoals Christus Jezus stierf, nl. aan het kwaad en de dood, en hebben ons daartoe gecommiteerd in de doop; en kunnen ook als opgestanen leven. Als we delen in zijn sterven, zoals we dat deden in ons leven toen we opstaonden tegen kwaad en dood en voor liefde en recht, delen we ook in zijn opstaan als gestorvenen.

Na vs 4 komt het woord lijfoden (d.w.z. de levenlozen ofwel doden) oas weer terug in vs 11:

reket jezelf als lijfdoden te geschieden door de verwaardingen, maar als levenden door God in Christus Jezus.

De verwaardingen maken ons lijfdood, maar wie aan de verwaardingen sterft, LEEFT (zie vs 10).

Paulus brengt hier onder woorden wat om zo te zeggen de binnenkant van Pesach / Pasen is: ondergaan aan kwaad en verwaarding door zich daaraan NIET over te geven is leven ook al sterf je. Aan dat Pesach / Paasbestaan hebben we - hoe falend ook - deel omdat Jezus ons daarin laat delen, door ons de opdracht te geven elkaar TOT hem te dopen en te nadigen aan het grote dankzeggingsmaal, waar Hij tegelijk gastheer is en het brood de betekenis van zijn opstandingslichaam (sooma - σωμα) geeft en de wijn in de beker de betekenis van zijn 'zieleroods' (haima / αιμα / דם).

En als Paulus over leven, sterven en ja ook dood zo nauwkeurig en geladen formuleert, beschrijft hij de ETHIEK die voor elke ecclesia kuriakè, dus ook voor die in Rome kenmerkend is c.q. dient te zijn. Dat blijkt direct uit het vervolg van dit zesde hoofdstuk van zijn brief.

Tenslotte moeten we hier ingaan op wat Johannes schrijft in zijn onthullingen hoofdstuk 2:11, 20: 6 en 14 en 21:8 over

ho thanatos deuterios (ο θανατος δευτερος), overal vertaald door de tweede dood.

Zonder over deze passages het laatste woord te willen - en te kunnen - zeggen, brengen bovenstaande beschouwingen een zinnige uitleg aan de dag. Want dit Griekse woord is ongetwijfeld de vertaling van het Hebreeuwse MáWèT (מָוֶת) en wie hier de concordantie aanhoudt vertaalt dan 'tweede sterven' of 'tweede gestorvenheid'. Dat wordt begrijpelijk wanneer we bedenken dat het eerste sterven achter de rug is voor wie als gedoopten in Christus (proberen te) leven. Dat tweede sterven behoeft hen niet te beangstigen - het is niet 'dodelijk', als zij zo in Christus sterven aan kwaad en

dood: zij leven als de jongelingen in de vurige oven van Babylon
'Sterven', 'leven' het zijn de meest basale woorden in elke menselijke taal. Het zijn woorden voor de meest basale werkelijkheden van ons menselijk bestaan. De onderlinge verhouding lijkt duidelijk: hoewel wellicht in iedere cultuur of cultuurfase anders en dus ook in elk taalgebied anders, dan toch voor wie in zo'n cultuur of cultuurfase leven en in die taal opgroeien vanzelfsprekend.

Wanneer we de culturen c.q. cultuurfasen c.q. de talen met elkaar vergelijken, komen we de verschillen op het spoor. Maar al constaren we dat leven en sterven zich in een ons vreemde cultuur of taal anders tot elk verhouden dan wij vanzelfsprekend vinden, dan BEGRIJPEN we die verschillen nog niet. We proberen met de mogelijkheden die wij hebben betekenis te geven daaraan met woorden die we vullen zoals wij dat gewend zijn - dat noemen we ver-talen.

Het is van immens belang om dan de TAAL waarin we over deze thema's, zoals over leven en sterven, in andere talen lezen uiterst serieus te nemen. Door de concordantie binnen een tekst of een bundel van teksten toe te passen, het idioom van de desbetreffende taal NIET over te zetten in het idioom van de eigen taal en - als het om teksten uit een ver verleden gaat zeker - ook het contemporaine werkelijkheidsweten te verdisconeteren, gaan we vermoeden en wellicht begrip krijgen voor . . . wat we NIET begrijpen.

Wanneer u, lezer, de voorgaande uiteenzettingen hebt proberen te volgen, herkent u zich vast in deze laatste woorden: u gaat vermoeden en wellicht begrip krijgen voor wat u NIET begreep aan wat in TeNaKh en Evangelie over sterven en leven te lezen staat. U keek met ons rond in een voor ons nu absoluut vreemde wereld. Nota Bene de wereld van de bijbel die we goed menen te kennen, talloze malen vertaald in talloze talen op vele manieren en ook nog uitgelegd. We zouden het bijna vergeten, maar ervaren het weer: het is een andere wereld ofwel deze wereld, maar totaal anders.

Anders omdat de wereld sindsdien zo totaal anders is geworden dan de wereld van toen. En zelfs deze zin wekt weerzin. Want de wereld is vast en zeker dezelfde toen en nu - weten wij zeker - maar die

mensen van toen waren in hoge mate onkundig en onwetend, hoe wijs misschien ook. Maar om de teksten van toen niet volledig mis te verstaan, moeten we ze lezen alsof de wereld van TOEN ook a n d e r s w a s !! De wereld als geheel: de mensen en de natuur en de ruimte,

Wie nadenkt over het Christelijk geloof, denkt na over de bijbelse teksten. Wat we daar gaan lezen ('op-lezen', bij elkaar puzzelen) is vervolgens de basis voor de theologie: het wetenschappelijk nadenken DAAROVER. Het onderzoeksveld van de christelijke theologie bestaat uit de receptie van de Hebreeuwse teksten van TeNaKh en de Griekse teksten van het evangelie in leer, liturgie en ethiek. Door concordant, idiolect met inachtneming van het contemporaine werkelijkheids van nu en van toen te vertalen, voegen we een nieuw hoofdstuk toe aan die receptiegeschiedenis. En dat vertaal-resultaat laten we mede ons theologisch onderzoek bepalen. Daarom gaan we in de laatste paragraaf na wat het voorgaande voor gevolgen heeft voor de theologie en in het verlengde daarvan voor onze omgang met de woordwerkelijkheden sterven en leven NU.

de gevolgen voor de theologie

In het Dagblad Trouw van donderdag 21 fwbr.2019 stond onder de titel "We weten niet hoe te sterven" een reactie op een langere beschouwing van Frots de Lange over "De ontwikkeling van het sterven" in Trouw van 16 februari.

Het is goed dat we nadenken over 'sterven'. Het is ook goed als ook de theologie aan dat gesprek meedoet. Die bijdrage bestaat in de eerste plaats in het eiken c.q. hereiken van de woorden die in deze discussies gebruikt worden met behulp van de Hebreeuwse woorden - en in afhaneklijkheid daarvan ook de Griekse woorden - , die TeNaKh en Goednieuwsboodschap over dit thema aanreiken. Die woorden fungeren in twee oude talen, een Semitische nl. het Hebreeuws van TeNaKh en een Indogermaanse taal, het koine-Grieks een vorm van klassiek Grieks. Beide talen vinden we in de bundel teksten die de Christelijke bijbel vormen. Zij weerspiegelen de Hellenistische cultuur van na 500 v. Chr. tot 300 na Chr.. Het behoort tot core-business van de theologie om de reikwijdte en de draagwijdte van deze Hebreeuwse en Griekse woorden te bepalen. Daarvoor is grondige kennis van die beide talen en van daarmee verwante talen (met name het Aramees en het Latijn) even onontbeerlijk als vertrouwdheid met de toenmalige cultuur en het toenmalige werkelijkheidsweten. Voor de studie daarvan dienen we alle moderne middelen en kennis tot onze beschikking te hebben; Kennis van de moderne cultuur en het moderne werkelijkheidsweten maakt ons ervan bewust hoe die de kloof is met deze oude Hebreeuwse en Griekse teksten. Pas wanneer we die kloof recht doen, kunnen die oude teksten hun betekenis vrijgeven en kunnen ze worden ingezet om de huidige woorden te jereiken.

We doelen nu op woorden, zoals sterven, leven, dood. lichaam, ziel, lijk / lijf, opstanding, opstaan, opwekken
 Voor die eiking hebben we in het voorafgaande basis gelegd. Wat vertelt zo'n theologisch woordenboek over deze woorden? We gaan ze na

Sterven

kan alleen wie leeft en leven is alles wat dood is en dodelijk is en kwaad is en kwaad doet - niet WIE, maar wat! - be- c.q. veroordelen en tegen gaan (ofwel 'be-tegenen': het Nederlandse woord waarmee in het VB het Hebreeuwse KiePPÉR (כִּפֵּר) vertaald wordt - in het verlengde daarvan het Grieks hilaskein (ἱλασκεῖν), dat meestal met 'ver-zoenen' wordt vertaald.

Sterven is een bijzondere vorm van zo leven, en dat gebeurt wanneer een mens onderkent, dat hij bezwijkt onder het dodelijke en het kwade zonder zich gewonnen te geven. Dat hij bezwijkt merkt hij omdat hij steeds meer levensmogelijkheden kwijtraakt, omdat die hem worden afgenomen; hij sterft AAB de dood en wint zo de strijd en heeft juist als hij dit sterven beëindigt. Deze weg is volgens TeNakh - met als kern Pesach - Israël als volk gegaan en heeft Jezus volgens de Goednieuwsboodschap in zijn volle impact geopenbaard en volbracht. Toen hij stierf, omdat / doordat Hij de jaren dat hij rondging in Galilea en Judea consequent kwaad met goed betreed en overwon, was hij juist zo sterker dan kwaad en dood; hij volbracht wat leven inhoudt en vergt. Levend gaf Hij de geest.

Zo wordt het verhaal van zijn sterven aan het kruis, dat huiveringwekkende symbool kwaad en dood en pijn en schending, in de evangeliën en door Paulus verteld. Zo openbaarde Jezus wat menselijk sterven is en wat dus leven is, nl. leven volgens Torah en Profeten ofwel leven in overeenstemming met deze zalving. En doordat die openbaring ons bereikt via deze teksten, gaan wij deel krijgen aan dit leven en aan dit sterven, dat gekenmerkt wordt door opstaan vanwege het tot opstanding gebracht worden - opstaan om goed te doen en het kwaad te ontcrachten en het dodelijke te weerstaan. Want inderdaad wie zo leeft, gaat in deze geschiedenis onder, zoals Israël onderging - en ondergaat - als het - hoe falend ook - gehoor geeft aan de bevrijdingsoproep van Mozes door het Pesach te vieren. En daarom is Pesach vieren; LEVEN. En zo is Jezus's Pesach vieren op Pasen Leven.

de gestorvene

leeft - anders dan de nog niet gestorvene, maar al is hij net als Jezus nekros geworden, ontzield om zo te zeggen, net als Jezus: levenden met Christus, Messiaans levenden kunnen niet anders dan zo spreken en daarom kan dat in het Griekse NT maar op één manier worden gezegd: Jezus is opgestaan UIT De Lijfdoden - en wie dat zeggen staan met Hem op.

lijfdood (nekros)

is wie niet leeft ofwel een levenloze, maar levenloos is iemand die voor het kwade kiest en dodelijk handelt: machten dient en niet gehoor geeft aan DEZE teksten. Kwaad en dood krijgen het zover dat we NIETS meer doen. In die staat worden we in de aarde gelegd. Maar in die staat zijn we voor het kwaadwillende en het dodelijke nutteloos en onbereikbaar. Kwaad en dood laten af en de goede mens wordt tot opstanding gebracht en en staat op eb

verl;aat de de lijfdoden.

Voor wie op Christus levenswijze en stevensweg vertrouwt, gaat niemand dood, maar iedereen sterft wel - net als Hij; niemand is dood, maar velen zijn gestorvenen - wie leeft er niet? Wie het kwade kiest verliest het leven, wie dodelijk handelt leeft niet. Wie dat doen dienen een (groot)machten en machtige belangen. Die zijn al dood, ook al bestaan ze nog, maar ze bestaan in een wereld van doden, in een dodenwereld, onderwereld, in de illegaliteit; daar ben je nummer en verloochen je je naam en je humaniteit - wie kan in een wereld waarin dat gedrag tot in de haarvaten zichtbaar is de weg ten leven vinden en dan ook nog gaan? Wie is zelf in staat op te staan bij de lijfdoden vandaan, tenzij hij tot opstanding gebracht wordt. Gebeurt dat? Ja want zie: Wij leven en kunnen Leven! Dat is het bewijs - tenminste voor wie hieraan bewijskracht probeert te verlenen.

Wat wordt er in de bijbelse teksten verteld over de omgang met de lijfdode, de nekros, de levenloze? Allereerst moeten we (weer) bedenken, dat onze moderne invulling van lichaam als een soort chemisch preparaat totaal niet van toepassing is: zoiets bestond voor de mens van toen niet - kon ook niet bestaan en zou dus ook nergens worden vastgesteld. Ook de nekros is nog steeds een persoon, maar in zo'n staat dat niemand daarmee nog kon omgaan als een persoon, zelfs degene niet die zo iemand diep lief heeft. Nekros is een woord dat de nog niet gestorvene in de mond neemt. Als die onmacht intreedt, gaat men er toe over die nekros te begraven - na korte tijd is dat al zover in het warme midden oosten. Heel treffend wordt dat verteld in het ontroerende verhaal in Genesis 23: daar wordt het greekse woord nekros, zoals we al hebben aangetoond, frequent gebruikt en verdrer vrijwel niet in heel de LXX. Daar wordt uitvoerig verteld dat Abaraham tenslotte opstaat vandaan van de vertegenwoordiging van zijn geliefde Sara en "zijn nekros", lijfdode, begraaft om haar als gestorvene in zijn tegenwoordigheid (voor zijn 'vertegenwoordiging') te bewaren.

Ook wij nu begraven onze nekros, maar lukt het ons (weer - nog) om met onze geliefde gestorvene als een levende om te gaan? Wat ons daarbij helpt is de NAAM. Daarom staat vooral de naaam op de steen. Daarom worden al die Joodse namen genoemd (geroepen) in hetdenkingscentrum Yad Washem in Jeruzalem en al die andere herinneringscentra. Iemands naam brengt iemands hele leven van geboortedatum tot sterfdatum in beeld. Als nekros is iemand nu verborgen en geborgen, als gestorvene leeft hij of zij door de naam. Naar die nekros moet je niet gaan graven: je vindt niets: het graf is leeg (geraakt): daarom wordt in het evangelie over het lege graf gesproken.

Zo worden al die woorden theologisch geëikt en sociaal hereikt - tot ons heril, tot onze vrede, om de liefde te kunnen volhouden - dat is: Leven te practiseren!

Tenslotte de woorden:

opstaan / opstanding / opwekking.

Maar het woord 'opwekken' legt het accent verkeerd: het draait om 'opstaan' dus "tot opstanding gebracht worden.

Het gaat in de Goednieuwsboodschap en dus ook in de kerkelijke

verkondiging nooit om het leven komen van een lijk en dus ook niet om een opwekking uit de dood. Het gaat over het opstaan bij de lijfdoden vandaan van wie tot opstanding is gebracht. En de opstaande blijft een gestorvene. Dat laat Jezus zien als hij zijn handen en zijn voeten toont. Alleen levende kan opstaan! Niet elke mens staat in die zin op, al zou hij kunnen opstaan: opstaan in de zin opstaan ten Leven, om goed te doen en lief te hebben, om rect te zetten en verantwoordelijkheid te nemen. Wie zo leeft - we schreven et alk - sterft daar tenslotte aan, maar leeft als gestorvene en staat op zoals hij/zij dat eerder deed. Daarom wordt verteld dat Jezus in Galilea zijn leerlingen als opgestane tegemoet treedt nl. om VERDER te gaan waarvoor Hij gekomen was! Paulus brieven getuigen ZO van de opgestane Christus, als iemand die voortgaat te doen wat Hij deed, en die zijn ecclesia doet opstaan om te doen wat Hij deed en doet. Daarom noemt Paulus deze ecclesia KURIAKE, omdat die zijn opstaningslichaam (sooma) is. In het doopvont en aan de eucharistie verschijnt een falende mensenverzameling als opstandingslichaam van de Messias. En voor wie dat realiteit heeft betekent dat een enorme impuls om het leven vorm te geven als een opstaan ten goede en tegen het kwade, om tegen die bierkaai te vechten en niet op te geven, telkens opnieuw te beginnen en daaraanonder te gaan en de kwade en dodelijke machten in de eigen ondergang te ontcrachten en te leven juist wanneer het sterven beëindigd wordt.

Het zijn gedachtengangen die alleen uit het lezen en vieren van de teksten en de liurgie van TeNakh en Goednieuwsboodschap kunnen opkomen, zoals ze opkwamen in de Joodse synagoge na 500 v. Chr. Wij niet Joden voegen ons bij hen. Daar moet aan worden toegevoegd, dat afstand ons, niet Joden, past, gezien de eeuwen en eeuwen durende kerkelijke verguzing van de synagoge. Want opstaan is het kernwoord van in het verhaal van Israel zoals dat in TeNakh verteld wordt. Israel is immers reeds in Egypte ondergegaan en tot opstanding gebracht en daarna nog vele malen: Het is de basis van hun Pesachfeest: het leven en de opstanding vieren, als ondergegaan en weer aan interne onmacht en externe ondermijning bezwijkende Joodse gemeenschap, In die gemeenschap staat de Messias, tot op de dag van vandaag, als een gekruisigde, gestorvene, een tot nekros geraakte opgestane.

Opstaan is de kern van het leven en wie leeft beseft dat hij/zij tot opstaan is gebracht, het leven heeft onvangen!

Het zijn grote woorden, te grote woorden! Ze passen niet onze mond, niet in de Joodse en niet in de niet-Joodse! Maar ze staan geschreven! Ze zijn ons door de Joodse gemeenschap aangereikt - ooit in het oude Grieks al voor Jezus'geboorte. En sindsdien lezen we ze, we hebben ze gebruikt en ja zeker misbruikt dat verplicht ons om ze recht te doen.

De hier geboden andere positionering van zulke centrale woorden als sterven, leven, dood, opstaan etc. moet het debat wel beïnvloeden over vele thema's. We proberen hier enkele gevolgen te schetsen voor twee belangrijke actuele debatten; dat over euthanasie en dat over ouderenzorg.

euthanasie

Het is een aan het Grieks ontleend woord, waarin we dezelfde stam zien (th - n) als in de woorden voor sterven en dood in het NT. Letterlijk vertaald betekent het 'goed-sterven'. Na alles wat we hiervoor hebben uiteengezet, moet de vertaling 'goede ('mooie') DOOD worden afgewezen, want dat is in het bijbelse taalveld een contradictio in terminis: in het bijbelse taalveld is het begrip dood direct met het begrip kwaad verbonden. Wanneer in dat taalveld gesproken wordt over eu-thanasië, over goed sterven (goede 'sterving'), gaat het over een bijzondere vorm van LEVEN.

En hier komen we al een eerste gevolg op het spoor. Waar in het huidige debat euthanasie betrekking heeft op de laatste 'medische' handeling (een injectie of drank), krijgt datzelfde begrip in het bijbelse taalveld betrekking op een vorm van Leven, waarin het begrip sterven het onontkoombaar en merkbaar ingezette einde aanduidt van een leven dat kwaad en dood niet lang meer kan weerstaan. M.a.w.: het gaat in elk leven om goed sterven. Wanneer we het begrip een specifiekere betekenis willen geven - waar veel voor te zeggen is - zouden we kunnen afspreken daarvan pas te spreken wanneer iemand MEDISCHE hulp vraagt om deze bijzondere vorm van (fase van?) leven zo in te vullen, dat iemand kan sterven als een levende ofwel een gestorvene kan worden als levende. Want euthanasie houdt een vorm van (medische) zorg in.

En dit gezegd hebbende tekent zich een tweede gevolg af. Als sterven een bijzondere vorm van Leven is (leven als opstaan om het goede te doen en het kwade te weerstaan ofwel geen machten of belangen dienen, maar een boodschap, een tekst, deze tekst), duidt 'goed-sterven' op goed leven - en dat veronderstelt een menselijke gemeenschap, het vraagt om relaties en scheidt die. Hoezeer juist deze vorm van leven ook een laatste ademhaling insluit, die alleen de stervende verricht, dit levende sterven geschiedt niet in eenzaamheid, maar vergt een gemeenschap enwel een messiaanse gemeenschap, want dit stervende leven of levende sterven berust op beten; rust in en vertrouwt zich toe aan het levend sterven en stervend leven van de Messias van Israël en dat kwalificeert op zijn beurt de geschiedenis van Israël zoals die in Joodse synagoge wordt gelezen en gevierd in TeNakh en Pesach / Pinksteren / Jom Kippoer en Loofhuttenfeest.

En dan moet er nog iets gezegd worden. De medische hulp via injectie of drank veroorzaakt in deze context niet de dood, nee die redt het leven en ontnemt aan het dodende, het dodelijke, het kwaadaardige laatste woord.

Als deze hoorweg al begaanbaar is - en dat kan hoogstens geprobeerd worden - dan zeker niet zonder falen. Deze her-eiking van zulke centrale woorden zullen het gesprek over euthanasie kunnen beïnvloeden. Hoe die

vorm kan krijgen hebben we hier geschetst in de hoop aan dit debat een constructieve bijdrage te hebben geleverd.

Een ander zeer actueel debat- en beleidsthema is

de ouderenzorg

Wanneer is iemand oud? Wanneer noemen we iemand oud? De leeftijd is hier geen doorslaggevende factor wel een factor van gewicht. In het bijbelse taalveld is iemand (Hebreeuws:) ZÁQÉN (זָקֵן) baard-oud of oudbaardig wanneer hij of zij niet alleen een zekere leeftijd heeft (50 jaar of ouder) maar ook het eindige van zijn levenskracht zich onmiskenbaar aandient. Dat gebeurt, wanneer iemands weerstand tegen wat kwaad doet en dodelijk is verzwakt of wel zijn of haar krachten om te Leven vernederen en zich het einde van die weerstand aandient. Oud worden impliceert deze aantasting al levende en opstaande ondergaan en binnen afzienbare termijn daaraan onder gaan: dat is sterven. Oud worden is dat sterven als een vorm van leven vol te houden, te volbrengen.

Er zijn met name in het OT meerdere verhalen over oude mensen. Genesis 23 (we noemden het al eerder) is zo'n indrukwekkend verhaal, waarin de oude Abraham zijn geliefde Sara begraaft. Moes wordt oud en Jozua, David, en in het NT Zacharias en Elisabeth, Simeon en Anna en Johannes. Zij allen leefden in de volle zin van het woord, toen zij zich van de nabijheid van hun sterven bewust werden. Hun weerbaarheid tegen het dodelijke verzwakte en zou verdwijnen. Soms - zoals bij David, maar niet vaak - wordt verteld dat zij afhankelijk werden van zorg. Meestal wordt dat niet vermeld, al werden zij dat wel. Maar een mens is gezegend als hij of zij op hoge leeftijd 'actief' sterft - verzadigd van dagen.

Eeuwen en eeuwen lang was het maar voor een hoge enkeling weggelegd om op hoge leeftijd zelf actief te sterven. In de moderne westerse wereld is dat voor veel meer - zeker niet voor allen - bereikbaar geworden c.q. gemaakt, en wel door de ZORG, de medische, maar niet minder de economische en sociale en voeg daaraan nog maar toe: de psychische zorg. Eigenlijk is dat allemaal 'mantel-zorg'.

Het is in het bijbelse taalveld 'stervenzorg', op te vatten als een bijzondere vorm van levenszorg. Ervoor zorgen, dat deze oude Levende, hoewel zichtbaar en voelbaar steeds minder, ook kan opstaan, al mag hij of zij blijven zitten of liggen, en dat hij of zij het dodelijke, het dodende kwade kan ondergaan terwijl hij of zij toch voor dit Leven kan kiezen, al weet hij of zij daaraan te zullen ondergaan, omdat hij of zij een gestorvene wordt.

Zorg zorgt dat ouden en verzwakten voor dat Messiaanse leven kunnen blijven kiezen - in die zin is goede zorg tegelijk 'eu'-thanasie. Omdat de oud gewordenen dit appèl doet, zorgt die ervoor dat ook de zorgverlenende voor die keuze wordt gesteld. Zo besproken zijn oudgewordenen geen last, geen achteraan komenden, maar voorgangers en wegwijzers.

Wie van de leidinggevendenden in de samenleving dit een te hoog ideaal vinden,

bevorderen de levensloosheid bij oudgewordenen en organiseren hun eigen levensloosheid: zij creëren de necrologieën, waarin zij zullen worden bijgeschreven. Wie messiaans / christelijk leeft staat op vandaag bij de lijfdoden - achter Jezus aan, die te vinden is in de Joodse synagoge.